

ג ל י ר נ ר ת ל ע י ר ון ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
ערוכים בידי נחמה ליבוביץ השנה השמונה עשרה
יוצא לאור ע"י מוסד תורה והשכלה למבוגרים ולנוער
הסתדרות נשי מזרחי באמריקה

18

כ"ר (א - י"א) מצות מקרא בכורית.
א. שאלה כללית:
שים לב:

- (1) א' ויהי כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוקיך נתן לך...
- (2) ב' ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלוקיך נתן לך...
- (3) ג' ... כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו.
- (4) ד' וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה.
- (5) ה' ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת.
- (6) ו' ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לנו...
- (7) ז' ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה'...

בובר: "בין עם לארצו" לפי ט: הוא, האלוהים, הוא הנותן. גם כאן כמו במקומות רבים במקרא, מתבלט העיקר ע"י זה, שבפיק הכולל את המצוה ואת התפלה חוזר שבע פעמים הפעל "נתן". היינו, שלש הפעמים הראשונות ושלוש הפעמים האחרונות מכוונת המלה למתנת אלוהים לישראל; ואלו בין אלה לאלה נמצא "נתן" מזור, ודאי לא כדי להשלים את מספוי השבע בלבד, אלא קודם כל כדי להמחיש ביותר את הרקע השליילי שמאחורי הנותנת האלוהית. המצרים הם ש"נתנו עלינו עבודה קשה". מסוג זה היא ה"נתינת" ההיסטורית של עולם הגויים לישראל, נתינת אלוקים משחררת אותנו ממנה.

1. מהו - לפי רבוי זה של מלת "נתן" בפרשתנו - הטעם של מצות הבאת בכורים?
2. מהו הטעם להזכרת שעבוד מצרים לפי הפירוש המקובל ומהו טעמה לפי דברי בובר?
3. הידועים לך עוד מקומות בתורה בו הזכרת המלה העיקרית ("המלה המדריכה") שבע פעמים?

ב. ה. ארמי אובד אבי

רש"י מזכיר חסדי המקום: ארמי אובד אבי - לבן בקט לעקור את הכל כשרדו אודי יעקב...

ראב"ע מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואלו היה ארמי על לבן היה הכתוב אומר "מאבד" או "מאבד". ועוד מה טעם לאמר: לבן בקט להאבד אבי וירד מצרימה, ולבן לא יצב לרדת אל מצרים והקרוב שארמי הוא יעקב, כאילו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אובד והטעם עני בלא מנוח וכן (משלי ל"א ו') "תנו שכר לאובד", והעד "ישתה וישכח רישו", והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם: כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם, גם גר היה במצרים והוא היה במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה.

ואל יטען טוען: איך יקרא ארמי? והנה כמוהו יתרא הישמעאלי (בדברי הימים א' ב' י"ז) והוא ישראלי (שמואל ב' י"ז כ"ה), כי כן כתוב:

רשב"ם אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב "לך מארצך וכדכתיב "ויהי כאשר התעו אותי אלוהים מבית אבי" (בר' כ' י"ג). לשון "אובד" ו"תועה" אחד הם באדם הגולה, כדכתיב (תהלים קי"ט) "תעית כשה אובד" (ירמיהו נ' ו') "צאן אובדות היו עמי רועיהם התעו". בלומר: מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקבה"ו לנו.

ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי: כי לא על ידי עשתה זאת כי אתם בחסדך זכיתני כה.

גור ארית (מהר"ל מטראג) ליהוי ראב"ע הנ"ל:

והראב"ע השיב על חכמי האמת כי היה לו לכתוב "ארמי מאבד אבי ... והוא השיב על חכמים וטען עליהם משא של מחס וטען על עצמו אלף גמלים טעונים. כי קושיה שהקשה על חכמים אב"ר לתרצה בהרבה פניה: נוכל לומר כי אובד הוא שם דבר וארמי היה אבידת אבי, זירוש כי לבן הארמי הוא בעצמו אבידת אבי כי תמיד נושב עליו להאבדו, ואלו כתב "מאבד" היה במשמע רק שפעם אחת חשב עליו רע, לכן כתב "אובד אבי" כאלו ארמי היה אבדתו, והוא שם דבר על משקל "ואחרתו עדי אובד".

./.

...כי בהרבה מקומות יקרא מכת הדבר בשם הדבר המסובב ויקרא כשהוא מונח במקום שראוי להכשיל "מכשול" ולא "מכשיל".

...וכך אני משיב על בעלי הדקדוק אשר קשה עליהם להוציא המלה מלשון הדקדוק, אף כי הרבה פעמים כתבו על מלות י"הם "מלה זרה", כאשר הוא פועל עומד וצריך לפרשו יוצא (בכ"ל"ב) "כי גוי אובד עצות הם", וכן (תהלים ב') "ותאבדו דרך", אף שהוא נדחק בפירוש המלה לפרשה עד שעשה אותה פעל עומד, הרי הסכים למתרגם שתרגם "מאבדי עצות איננו". אם כן עייה מפעל עומד יוצא, וכן ראוי לו ולרד"ק אשר הלך אחריו לפרש המלה הזאת בכאן ולא לילך אחר דעתו לחלוק על דברי חכמים, ועל דברי המתרגם (אונקלוס), כי לא מלה זרה אחת כזאת תמצא במקרא וכלם יש להם טעם אמת גמור, אף זאת כאחת מהם, כי טעם אשר אמרנו אינו רחוק, ולא בשמים הוא, ועוד יש לומר: מאחר שלא יצאה המחשבה לפעל שלא אבדו, נאמר אצל פעל עומד, כי הפעולה עמדה ולא יצאה לפעל!

אבל מה שכתב הראב"ע אין לו ידים ורגלים, כי הוא כתב שיעקב יקרא "ארמי" ולמה יקרא "ארמי" ואברהם היה נקרא "אברהם העברי", אף שהיה בארץ ישראל נקרא על שם הקודם, ולמה לא כתבה תורה "בארם היה אובד אבי"? וקושיה זאת היא יותר גדולה מן הקושיה שהקשה הוא על רבותינו ז"ל!... ועוד באיזה מקום מצא שיהיה "אובד" - עני?

ר"וה"ה (ר' וולף היידנהיים) "הבנת המקרא" לדברי רש"י הנ"ל:
 לפי פירוש רש"י עיקר "אובד" פועל ו"אבי" פעול. ואם תאמר: איך יתכן להיות פועל אם איננו יוצא? דע והבן שאין "אובד" פעל קל אבל הוא פעל עבר מבנין (פועל), שכבר הניחו הקדמונים לבנין מיוחד לעצמו, והעבר ממנו פועל פועלה פועלת כמו (שופטים ד') "והיא שרפטה את ישראל בעת ההיא". שהוא פעל עבר מבנין זה (=בנין פועל) ואיננו בינוני מהקל, כעדות תמלים "בעת ההיא" ולא "בעת הזאת". וכן (שמואל א' כ"א ב') "ואת הנערים יודעתי למקום פלוני אלמוני" (שמואל א' כ"א ב') וכן (תהלים ע"ז) "זורמן מיס עבות" לדעת הרד"ק בפרושו. ולדעתי "ופרעה חולם" (בראשית מ"א) גם הוא פעל עבר ומזה הבנין ואין צורך להוסיף מלת "היה" וכן (הושע י"ג) "וכמוץ יסוער מגורן" פעל יוצא מבנין זה, וכפירוש רש"י לא מאשר לא נקרא שם פועלו, שהרי העי"ן בצר"י. וכן (ישעיה מ"ד) יתארוך בשרד ובמחוגה יתארוך", הראשון מבנין הכבד הדגוש, והשני מן הבנין הזה (פועל).

וכן עוד כמה תיבות בפעלים השלימים הנראים זריט ונמה נכונים בבנין זה. ולכן הרמ"ק והרד"ק קיימו וקבלו בנין זה בספריהם... ומה שיורה עוד על מציאות הבנין הזה הוא שכבר מצאנוהו בלשון ערב, והוא שם הבנין השלישי, ולפי עדות בעלי לשונם יבוא להורות על תדירות תשוקת הפועל לפעולתו עד שהוא מבקש אותה תמיד. לכן יפה פרשו חז"ל "אובד" - בקש להאביד, כי כן עיקר הוראת בנין זה. ונראה לי שלכך הוא נבנה על משקל בינוני קל לרמוז על תדירות התשוקה ההוא בפועל ואחרי שת"א והספרי ופסקתא ורש"י פרשו הכתוב על פי הבנין הזה, לכן גם אנחנו אשרנוהו וקיימנוהו ובו נמלטו תיבות מזרותם.

- 1) הסבר מה ההבדל בין רש"י - ראב"ע - רשב"ם ומהי מעלת וחולשת כל אחד מהם? שים לב ביחוד להקשר!
- 2) מה ההבדל בין בעל גור אריה לבין ר"וה"ה בדברי הגנתם על פירוש חז"ל?
- 3) התוכל להסיר תלונת גור אריה מעל ראב"ע ולהגן על פרוש ראב"ע?

ג. שאלות ודיוקים ברש"י

- 1) ג' ד"ה ואמרת אליו: שאינך כפוי טובה. מה קשה במלים אלה עד שראה רש"י צורך לפרשם?
- 2) ה' " וענית לשון הרמת קול כן הרבה פעמים בכתוב - שראה צורך לפרשם? מה קשה במלה זו - המצויה כל
- 3) " " וירד מצרימה: ועוד אחרים באו עלינו לכלותינו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים. ומה קשה לו בפסוק, ולמה הוסיף רש"י את המלים "ועוד אחרים" שאינם בפסוק?

אלות וגם תשובות נא לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים